

Scénář publicistického pořadu Reportéři ČT ze dne 10.6.2019
Studio:

Dva audity z Bruselu. Soukromá válka Andreje Babiše s Evropskou unií.

Utajený byznys s ubytováním zahraničních dělníků. Bohatí cizinci na nich načerno vydělávají miliardy korun, úřady jsou bezmocné.

Výročí vypálení Lidic a jedna zcela neznámá historie. Mladou židovku udala domácí, která za několik dnů sama skončila v koncentračním táboře.

V předvečer tragédie

Marek WOLLNER, moderátor

Tragédie obce Lidice, kterou nacisté vypálili přesně před 77 lety, je známá po celém ve světě. Přesto lze v její historii najít něco nového. Smutný příběh židovky, kterou udala jedna z lidických žen těsně před zkázou vesnice, objevil historik Vojtěch Kyncl a natočil Mirek Petráček.

/ Ukázka /

Jaroslava SKLENIČKOVÁ, lidická žena, pamětnice

Náš tatínek spal nahoře a najednou slyší jak takový ťukání. Jo. No, tak měl tam záclonu, tak za záclonou koukal, a tam bylo nějak rozsvíceno, jo, na té, na tý silnici. A teď on kouká, ježíšmarjá, oni vedou trafikanta. A on měl dřevěnou nohu jednu, z války, jo, z první světový, tak tam měl trafiku. No, prodával bonbony, štolverky se jim říkalo, jo, a cigarety, že jo, a noviny.

Vojtěch KYNCL, historik, Historický ústav AV ČR

Právě stojíme v místě Horákova statku, kde lidičtí muži byli drženi asi do sedmé hodiny ranní 10. června 1942, těsně před popravou.

Jiří PITÍN, tehdejší lidické dítě, pamětník

Když tam takhle šli, že jo, teď se postavili a zvlášť, a to muselo bejt nejhorší, když už tam byly ty 2, 3 řady za nima, se postavili, teď že jo, tady ten je příbuznej, tady soused, tamhle bratr. Teď proti nim ty hlavně těch pušek. Jak dlouho tam můžou stát a co asi ty poslední minuty mohli prožít.

Jaroslava SKLENIČKOVÁ, lidická žena, pamětnice

Vedle nás bydleli Maštalířovi, ty tam měli ten obchod se zbožím, jídlo a i pivo měli flaškový, a tak ty měli dva kluky. Jednomu bylo 17, jednomu bylo 20.

Vojtěch KYNCL, historik, Historický ústav AV ČR

Poprava probíhala poté, co už byly ženy odvezeny. Byly deportovány do kladenského gymnázia.

Tady na tomto místě byl dům číslo popisné 93 manželů Doležalových. Je to první dům, který stával v původních Lidicích při příchodu směrem od Buštěhradu. 9. června 1942 v podvečer si zde gestapo a bezpečnostní služba zřídily hlavní stan, odkud organizovaly celé vypálení vesnice, která je tady pod námi.

Ovšem k tomuto domu ještě přichází jeden příběh, který se udál přesně týden před vyhlazením vesnice. 2. června 1942 odsud byla deportována jedna židovská obyvatelka, o které bohužel dodnes v památníku nemáme žádné bližší informace, a není ani na seznamu obětí lidické tragédie.

2. června 1942 vznikla pro nás dnes ikonická fotografie dětí, které se fotografovaly se svým učitelem zde u lidické školy. Ve stejný okamžik matka jednoho z těch dětí došla na četnickou stanici do Buštěhradu a udala svoji nájemnici, že je Židovkou a že ji nechce mít více ve svém domově.

Robert R. NOVOTNÝ, historik-archivář, Státní oblastní archiv Kladno

Tohle je konkrétně památník četnické stanice v Buštěhradě. No, a zde je právě zápis, je důležité zdůraznit, že po provedení až po válce, o udání, které měla na četnické stanici v Buštěhradě 2. června 1942 učinit Alžběta Doležalová z Lidic, číslo popisné 93.

Vojtěch KYNCL, historik, Historický ústav AV ČR

Tak, tenhle ten zápis má jednoznačnou právní validitu. To cokoliv se uvedlo do těchto knih v četnických stanicích, tak bylo ověřeným svědectvím kontrolního orgánu, což byla tehdejší četnictvo. A nemohli si to jen tak vymyslet.

Miroslav PETRÁČEK, redaktor

Kdo byla žena, která žila tady v Lidicích a kterou podle četnické kroniky udala její domácí? Dlouhá desetiletí se o ní nemluvilo, až její zapomenutý příběh objevil historik Vojtěch Kyncl. Jmenovala se Štěpánka Mikešová a v kladenském archivu jsme zjistili, že se narodila 22. listopadu 1906 manželům Löwingerovým v moravských Ždánicích u Kyjova.

Josef MEDŘICKÝ, pamětník, bývalý starosta Ždanic

Tento dům patřil v minulosti rodiny, rodině Löwingerových. Pan Moritz byl obchodník a měl tady v levém rohu takový malý obchůdek. Ale pana Löwingeru si velice moc pamatuji. On nám někdy i jako děckám dal i cukroviny nebo něco. Takže jsme ho měli rádi, dědu. Ta rodina měla 2 děvčata, jedna se jmenovala Adéla, ta byla roku 1903 narozená, druhá byla Štěpánka, ta byla narozená v roce 1906.

Tak, do této školy, kterou tady máme před sebou, chodily obě ty děvčata Löwingerový, Adéla i Štěpánka. Adélu máme snad i ve fotografii, nebo nevíme to ale jistě, ale Štěpánku zaznamenanou fotografií nemáme.

Miroslav PETRÁČEK, redaktor

Štěpánka Löwingerová se v únoru 1939 na Slovensku, v Solivaru u Prešova, vdala za úředníka ministerstva zemědělství Františka Mikeše a nechala se pokřtít. Manželé Mikešovi se pak 15. března 1939 přistěhovali do Lidic, kde bydleli v podnájmu v domě číslo popisné 83 u pana Suchánka, otce paní Skleničkové.

Jaroslava SKLENIČKOVÁ, lidická žena, pamětnice

Jenom jsem pak někde zaslechla, že ji k těm, že ji chodila někdy navštěvovat nějaká, nějaká její sestra, která se taky kryla.

Miroslav PETRÁČEK, redaktor

A měla sestru Adélu.

Jaroslava SKLENIČKOVÁ, lidická žena, pamětnice

No. Takže jako občas, to ještě když bydlela jaksí u nás. Víte?

Miroslav PETRÁČEK, redaktor

Osudným se pro Štěpánku Mikešovou stalo to, že se z domu otce paní Skleničkové přestěhovala.

Vojtěch KYNCL, historik, Historický ústav AV ČR

Původní dům 83, ve kterém Štěpánka Löwingerová žila po neurčitou dobu několika měsíců, tak se nacházel v centru vesnice. Odtud i se svým manželem přišla právě do tohoto domku číslo 93 a zde žili vlastně až do smrti manžela v březnu 1942. Štěpánka Löwingerová zde byla i nadále.

Miroslav PETRÁČEK, redaktor

V kladenském archivu se dochovaly i další důkazy o tom, že Štěpánka Mikešová Löwingerová v Lidicích skutečně žila. Například bytový seznam nebo domovní výkaz. U Doležalů bydlela až do osudného udání, které 2. června 1942 učinila na četnické stanici její domácí Alžběta Doležalová.

Robert R. NOVOTNÝ, historik-archivář, Státní oblastní archiv Kladno

Měla vyhrožovat četníkům, že pokud nebude Mikešová nějakým způsobem zpacifikována, tak že sama bude informovat německou okupační moc.

Vojtěch KYNCL, historik, Historický ústav AV ČR

Z materiálů, které máme k dispozici přímo od četníků, tak vyplývá, že ten hlavní důvod byla osobní rozepře. Samotná Štěpánka Löwingerová již odmítala dál zdarma šít šaty, případně některé zástěry, cejchy a podobně, tak jak to do té doby bylo obvyklé a bylo to mezi oběma ženami domluveno. Řekla, že po smrti manžela již nemá další finanční příjmy, takže je nutné takové služby již financovat.

Robert R. NOVOTNÝ, historik-archivář, Státní oblastní archiv Kladno

Případ byl telefonicky hlášen kladenskému gestapu, které nařídilo vyšetření případu, zatčení Štěpánky Mikešové, zabavení veškerého majetku a zapečetění jejího bytu.

Vojtěch KYNCL, historik, Historický ústav AV ČR

Štěpánka Mikešová byla tady z kladenského gestapa, kam dorazila ve 22 hodin 15 minut 2. června 1942, deportována. A my neznáme další cestu, víme pouze konečnou stanici. Ale byla deportována do Osvětimi, kde poslední záznam a poslední stopa v jejím životě je ze 17. srpna 1942, kdy je zapsána do knihy mrtvých. Udavačství bylo za protektorátu poměrně běžnou záležitostí, která ale měla extrémní konce a fatální následky pro toho, kdo byl udán.

Miroslav PETRÁČEK, redaktor

A jak dopadla žena, která Štěpánku Mikešovou udala? Spolu s ostatními lidickými ženami ji nacisté po zničení obce věznili v koncentračním táboře Ravensbrück.

Vojtěch KYNCL, historik, Historický ústav AV ČR

Alžběta Doležalová válku přežila, vrátila se mezi necelými 150 lidickými ženami z 200, tři čtvrtiny lidických žen přežily, a už se vrátila tedy s velmi podlomeným zdravím, umírala v nemocnici na tuberkulózu, ale měla tedy to štěstí, že se dočkala návratu alespoň dcery, která se k ní mohla dostat.

Miroslav PETRÁČEK, redaktor

Udavač měl na svědomí i život Františka Pitína, otce tehdy sedmítýdenního nemluvněte Jiřího.

Jiří PITÍN, tehdejší lidické dítě, pamětník

Tatínek měl tu noční směnu. Když se dozvěděl od dělníků, co nastupovali ranní, že Lidice hoří, že tam slyšeli rány, střelbu a tak dál a tak dále, tak se do Lidic nevrátil. Schovával se v těch lesích kolem Unhoště. Měl potravinový lístky naštěstí, ale potkal tam nějakého hajného, a takže ho požádal, jestli by mu nepřines chleba, že mu dá lístky. Ten ho udal na kladenský gestapu, ty si pro něj přijeli a byl v kobylické střelnici zastřelen spolu rodinou Horákových a Stříbrných.

Miroslav PETRÁČEK, redaktor

Tohoto udavače, lesníka Josefa Černého, po válce vypátrali a v roce 1947 odsoudili na doživotí. Udání Štěpánky Mikešové se tehdy vůbec nevyšetřovalo.

Vojtěch KYNCL, historik, Historický ústav AV ČR

Je zajímavé, že československé vyšetřovací orgány měly k dispozici všechny účastníky tohohle toho válečného zločinu, toho udání, to znamená jak udavačku, tak četníky, tak gestapáka, který oběť přebíral, ale vlastně nikdo z nich nebyl vyslechnut do větší hloubky a celý ten případ byl natolik zapomenut a rozprášen, že materiály k němu nacházíte v Kladně, v Praze, v Brně. A jedná se jenom o určité takové střípky.

Robert R. NOVOTNÝ, historik-archivář, Státní oblastní archiv Kladno

Podle mě by to byla ohromná rána do právě toho budovaného nového života Lidic, protože jedna z přeživších lidických žen a udavačka? No, to opravdu podle mě politicky určitě se to nehodilo.

Vojtěch KYNCL, historik, Historický ústav AV ČR

Bohužel na Štěpánku Mikešovou se dle mého názoru zcela záměrně zapomnělo. Nenacházíme o ní žádné informace, přestože lidičtí přeživší, anebo příbuzní po těch přeživších, měli po válce možnost sepsat své vzpomínky. Tak mezi těmi nenajdete vůbec žádnou zmínku.

Martina LEHMANNOVÁ, ředitelka Památníku Lidice

Budeme samozřejmě zvažovat, jakým způsobem paní Mikešovou připomenout. Bydlela v Lidicích po nějakou dobu a ten její příběh vlastně končí zhruba ve stejnou dobu, jako končí příběh lidických obyvatel a samotné obce Lidice, to znamená v roce 1942.

Marek WOLLNER, moderátor

Takoví byli Reportéři ČT. Díky za pozornost, budeme se těšit příště. Tentokrát až za 14 dní, tak na viděnou.